

Усунення причин, які стримують ефективну реалізацію соціальної політики, заміна системи цільових пілг на систему цільових фінансових трансфертів, надання більших повноважень органам місцевого самоуправління, залучення бізнесу, визнання сім'ї як основного суб'єкта соціальної допомоги та обґрунтоване поширення на соціальну сферу ринкових законів і технологій, зокрема конкуренції, децентралізації, орієнтації на досягнення результатів, раціональне використання ресурсів – все це дозволить результативно в найкоротші терміни покращити якість соціальної політики, що розв'яже значну частину соціальних проблем, які сьогодні носять загрозливий характер.

Список використаних джерел:

1. Соціальні послуги в Україні: сьогодення та перспективи/ [Семигіна Т.В., Міщенко К.С., Кіча Т.Г., Косянчук С.А., Курбан О.В.] – К.: Вид-во ВК «Зірка», 2007. – 52 с. – (Проект Тасіс «Посилення регіональних соціальних служб»)
2. Модернізація України – наш стратегічний вибір: щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К., [б.в.], 2011. – 416 с.
3. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р.//Офіційний вісн. України. – 2008. – № 93.
4. Дубич Клавдія Василівна. Актуальні проблеми державного управління соціальним захистом населення в Україні [Електронний ресурс].–Режим доступу до журн.: www.nbuv.gov.ua/e-journals/tppd/2012_10/.../04%20Dybuch.pdf
5. Давидюк О.О. Адресна соціальна допомога як складова соціальної політики: теоретичні та методичні підходи [Електронний ресурс]/ О.О. Давидюк, Л.І. Ільчук// Центр перспективних соціальних досліджень. – Режим доступу: <http://cpsr.org.ua/index.php>
6. Coady D., Grosh M., Hoddinott J. (2004). Targeting of transfers in developing countries: review of lessons and experience. Washington, DC: The World Bank (World Bank Regional and Sectoral Studies).
7. Wodon, Q., and D. Angel-Urdinola (2008). "Assessing the Targeting Performance of Social Programs: Cape Verde", in: B. Dodson-Moreno and Q. Wodon, eds. Public Finance for Poverty Reduction: Concepts and Case Studies from Africa and Latin America. Washington, DC: The World Bank, 2008.
8. Grosh, M., C. del Ninno, E. Tesliuc, and A. Ouerghi (2008). For Protection and Promotion: The Design and Implementation of Effective Safety Nets. Washington, DC: World Bank.
9. Каждый девятый американец вынужден пользоваться продовольственными талонами, чтобы выжить - сельхоздепартамент. - Режим доступа: <http://www.apk-inform.com/showart.php?id=76772>

УДК 330.342

А.В.Кругляно, к.е.н.,

Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ,
м. Чернівці

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У ПІСЛЯКРИЗОВОМУ ПЕРІОДІ

У статті розглянуто соціально-економічний стан Чернівецької області у післякризовий період. Досліджуються основні тенденції змін соціально-економічних показників розвитку, причини цих змін та можливі тенденції у перспективі.

В статье рассмотрено социально-экономическое положение Черновицкой области в послекризисный период. Исследуются основные тенденции изменений социально-экономических показателей развития, причины этих изменений и возможные тенденции в перспективе.

In this article the socio-economic condition of Chernivtsi region in the post-crisis period. Investigates the basic trends of socio-economic indicators of development, the reasons for these changes and possible trends in the future.

Ключові слова: регіон, криза, соціально-економічний розвиток.

Усі господарські явища і процеси сучасної економіки вимірюються економічними показниками, які є характеристикою конкретних країн, їх регіонів чи процесів, що в них відбуваються. Від того, наскільки показники точно і повно

відображають суть досліджуваних явищ, залежить реальність та обґрунтованість висновків і пропозицій за результатами аналізу, ефективність прогнозів та рішень відповідних державних органів щодо реагування на нові виклики та проблеми з метою їх недопущення у майбутньому. Оскільки, незважаючи на двадцятирічний трансформаційний досвід економіки України, труднощі розвитку країни та її окремих регіонів залишаються, а у контексті кризових процесів ще більше актуалізуються.

Незаперечним є факт, що Україна виявилася не повною мірою готовою до кризи, і відносно не катастрофічний її вплив на вітчизняну економіку пояснюється не стільки антикризовими заходами, скільки недостатньою інтеграцією економіки України у світову економіку. Це створює передумови швидкого відновлення вітчизняними підприємствами своєї діяльності з одночасним переходом на більш сучасні гнучкі й адаптивні механізми господарювання, а державним органам дає можливість вжити відповідних заходів для укріплення вітчизняного підприємницького клімату.

Особливо актуальними є дані питання для прикордонних регіонів як своєрідних інтеграційних буферних зон із сусідніми країнами.

Тому напрямком даного дослідження став аналіз соціально-економічного розвитку Чернівецької області як прикордонного регіону із країнами Євросоюзу.

Проблематику формування, розвитку, наслідків та механізмів подолання та запобігання фінансово-економічних криз відображено у вітчизняній та світовій літературі, а саме в працях Г.Томпсона, М.Фрідмена, П.Герста, М.Алле, О.Барановського, В.Гейця, С.Мочерного, Ю.Василенка, В.Попова, І.В. Хаджинова та ін. У роботах цих авторів розкрито суть, значення, види та типи криз, їхні цикли та особливості протікання, вплив на економіку та суспільство, а також причини криз, опрацьовано підходи щодо оцінки наслідків криз та запропоновано моделі їх прогнозування тощо.

Водночас слід відзначити недостатність теоретичних напрацювань щодо розкриття суті та особливостей управління системою запобігання кризам та послаблення їх негативного впливу на рівні окремих регіонів, зокрема прикордонних. Зокрема, подальших досліджень потребують питання урахування впливу на соціально-економічний розвиток регіону у післякризовий період його прикордонного статусу.

Метою дослідження є уточнення поняття кризи та післякризового періоду у розвиткові регіону, дослідження сучасних тенденцій післякризового періоду в економіці Чернівецької області та їхніх особливостей, а також пропозиція шляхів та напрямків активізації зусиль місцевих органів влади для пожвавлення відновлювальних процесів у економіці регіону.

Економічна криза, що почалася у 2008 році, виявилася непередбачувано затяжною і глибинною. Переважна більшість аналітиків на її початку прогнозувала різні часові рамки її завершення, але всі сходилися на тому, що вона завершиться у розумних часових межах.

Час спливає, і сьогодні, у кінці 2012 року науковці і практики стверджують про затухання кризи, але не про її припинення. Остаточне оздоровлення світової економіки вже мало хто береться прогнозувати [1].

Яка ситуація в Україні?

Статистичні спостереження Державного комітету статистики України свідчать про різнонаправлені тенденції соціально-економічних процесів у країні загалом та її регіонах зокрема [2, с. 199]. Так, соціально-економічний розвиток Чернівецької області у 2012 році характеризується наступними параметрами [3].

Щодо промисловості, то індекс промислової продукції області в цілому становив 91,8%. У серпні 2012 р. він склав порівняно з попереднім місяцем 96,3% , порівняно з серпнем 2011 р. – 81,3%. У сільському господарстві ситуація така: у січні-серпні 2012 р. індекс сільськогосподарського виробництва порівняно з січнем-серпнем 2011 р. становив 105,1%, у т.ч. в сільськогосподарських підприємствах – 109,1%, у господарствах населення – 103,8%.

Отже, спостерігається падіння обсягів промислового виробництва майже на 10%, з одночасним зростанням сільськогосподарського виробництва на 5,1%.

За січень-червень 2012 р. підприємствами області за рахунок усіх джерел фінансування вкладено 743,9 млн.грн. капітальних інвестицій. Темп зростання капіталовкладень у січні-червні 2012 р. до відповідного періоду 2011 р. становив 123,5%. Зауважимо, що найвагомішу частку капітальних інвестицій (99,8% від загального обсягу) склали інвестиції в матеріальні активи, з них: житлові будівлі – 65,3%, нежитлові будівлі – 11,3%, інженерні споруди – 4,7%, машини, обладнання та інвентар – 8,6%, транспортні засоби – 4,7%, довгострокові біологічні активи рослинництва та тваринництва – 3,7%, земля та інші матеріальні активи – 1,5%. Інвестиції в нематеріальні активи склали 0,2% від загального обсягу капіталовкладень.

Більше ніж дві третини інвестицій (69,6% від загального обсягу) освоєно за рахунок інших джерел фінансування, до складу яких увійшли кошти населення на будівництво власних квартир та кошти на індивідуальне житлове будівництво. За рахунок власних коштів підприємств та організацій освоєно 19,8% усіх інвестицій, коштів місцевих бюджетів – 5,3%, кредитів банків та інших позик – 3,3% та коштів державного бюджету – 2%.

Основна частка інвестицій була освоєна за рахунок будівельних робіт, обсяг яких склав 549,7 млн.грн., що в 32,8% рази більше обсягів січня-серпня 2011 р. У семи районах області відбулося збільшення обсягів будівельних робіт. У м. Новодністровськ обсяги будівельних робіт збільшились у 1,6 рази, у м. Чернівці – на 9,8%. Будівельними підприємствами цих міст виконано відповідно 26,9% та 44,6% будівельних робіт від загальнообласного показника.

З одного боку, збільшення інвестування є позитивною динамікою, однак майже 70% усіх коштів освоєно у будівництві (значна частка якого – це приватне житлове будівництво), а не в оновленні обладнання чи розвитку технологій на підприємствах регіону.

Таку ситуацію можна пояснити масовим поживленням будівництва заробітчан, яке традиційно припадає на кінець весни – літо. А минулого 2011 року таке будівництво було значною мірою обмежене через кризові явища у країнах Євросоюзу, звідки переважно і надходять кошти від заробітчан.

За січень-серпень 2012 р. автомобільним транспортом перевезено (з урахуванням перевезень фізичними особами-підприємцями) 865,3 тис. тонн вантажів, виконано вантажооборот у обсязі 652,3 млн.ткм. У порівнянні з січнем-серпнем 2011 р. обсяг перевезених вантажів збільшився на 15,4%, а вантажооборот – на 1,8%.

Тобто кількість перевезених вантажів стала більшою у порівнянні з минулим періодом, що досить прямо кореспондується зі збільшенням обсягів будівництва.

При цьому пасажирським транспортом за січень-серпень 2012 р. перевезено 51,5 млн. пасажирів, виконано пасажирооборот у обсязі 932,9 млн.пас.км. У порівнянні з січнем-серпнем 2011 р. обсяг пасажироперевезень зменшився на 4,5%, а пасажирооборот збільшився на 20,3%. Тобто кількість пасажирів зменшилася, але збільшилася тривалість їхніх поїздок.

Ситуація у фінансовому секторі характеризується зменшенням кредитного портфелю у банківському секторі в національній та іноземній валюті (включаючи нараховані відсотки за наданими кредитами): впродовж січня-липня 2012 р. він зменшився на 24% і станом на 1 серпня 2012 р. становив 3568,4 млн.грн., з них у національній валюті – 1997,6 млн. грн.

Протилежна ситуація з депозитним портфелем банківського сектора області, який за коштами, залученими на рахунки фізичних осіб у національній та іноземній валюті (разом з нарахованими відсотками), станом на 1 серпня 2012 р. становив 3059,6 млн. грн. і збільшився упродовж січня-липня 2012 р. на 11,2%.

Тобто депозити зросли, кредиторська заборгованість скоротилася, що свідчить про тенденції до заощадження, а не до інвестування.

Погіршує ситуацію і збитковість діяльності підприємств області. Так, фінансовий результат великих та середніх підприємств області (крім банків, сільськогосподарських підприємств та бюджетних установ) за січень-червень 2012 р. становив 1 млн. грн. збитку (загальна сума прибутку – 141,8 млн. грн., збитку – 142,8 млн. грн.).

Аналогічний негативний вплив на економіку області чинить і дефіцит зовнішньої торгівлі. Так, обсяг експорту товарів за січень-липень 2012р. становив 70,7 млн.дол. США, імпорту – 101 млн. дол. США. Порівняно з січнем-липнем 2011 р. обсяг експорту скоротився на 4,8%, імпорту – зріс на 9,6%. За цей період у зовнішній торгівлі товарами області склалося від'ємне сальдо в розмірі 30,3 млн.дол. США. Коефіцієнт покриття експортом імпорту становив 0,70.

У сфері торгівлі склалися наступні тенденції.

Оборот роздрібною торгівлі (до якого включено роздрібний товарооборот як підприємств, так і розрахункові дані щодо обсягів продажу товарів на ринках та фізичними особами-підприємцями) за січень-серпень 2012 р. становив

6983,9 млн.грн., що на 13,2% більше обсягу січня-серпня 2011 р. У структурі обороту роздрібною торгівлі на організовані і неформальні ринки припадало 33,6%.

Оборот ресторанного господарства (з урахуванням обороту фізичних осіб-підприємців) за січень-серпень 2012 р. у порівнянні з січнем-серпнем 2011 р. збільшився на 2,5% і становив 194,1 млн.грн.

Очевидно, що ріст обумовлений зростанням власного сільськогосподарського виробництва та збільшенням імпорту.

На фоні негативних тенденцій скорочення обсягів власного виробництва, дефіциту зовнішньої торгівлі та зменшення інвестування в активну частину основного капіталу підприємств позитивною є незначна дефляція. Так, індекс споживчих цін (індекс інфляції) за січень-серпень 2012 р. в цілому по Україні становив 99,6%, по області – 99% (за січень-серпень 2011 р. – 104,1% та 102,1% відповідно).

Отже, протягом першої половини 2012 року соціально-економічні процеси Чернівецької області характеризуються таким:

- 1) скорочення обсягів промислового виробництва;
- 2) ріст сільськогосподарського виробництва;
- 3) зростання обсягів капітальних інвестицій за рахунок особистого житлового будівництва на фоні малої частки інвестицій в активну частину основного капіталу підприємств (близько 30% від усього обсягу інвестицій);
- 4) ріст фізичних показників обсягів вантажних перевезень та скорочення пасажирських перевезень;
- 5) ріст депозитних вкладів з одночасним скороченням кредиторської заборгованості перед банками;
- 6) від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі товарами на рівні 0,7;
- 7) незначна дефляція 99%.

Такий стан справ засвідчує те, що економіка Чернівецької області поступово вийшла з кризи, однак залишається у стані, подібному до рецесії, коли має місце відносно помірний, некритичний спад виробництва або уповільнення темпів економічного зростання протягом півроку і довше. Такі тенденції зміни факторів розвитку регіону забезпечують здебільшого короткостроковий частковий позитивний ефект та не дають підстав говорити про закладання основ щодо остаточного виходу з кризи та переходу у фазу поживлення. Однак і про повернення до кризи також не йдеться.

Загалом, дані суперечливі тенденції у довгостроковому прогнозі не долають комплекс проблем посткризового розвитку Чернівецької області, серед яких найбільш важливими залишаються: посилення тенденцій до локалізації центрів економічного зростання на регіональному рівні у місті Чернівці; збереження та посилення проявів моноструктурної спеціалізації регіональних ринків на імпортних товарах; зниження потенціалу ємності внутрішніх регіональних ринків, що обумовлено слабкістю та нерозвиненістю міжрегіональних коопераційних

зв'язків у виробничій сфері; відсутність внутрішньовиробничого попиту на продукцію інноваційно-інвестиційного походження; нерозвиненістю транспортно-логістичної інфраструктури та складність транспортної доступності регіону для міжнародних та крупних національних перевезень; посилення залежності економіки регіону від індустріально розвинених і старопромислових регіонів України, а також від коливань світової кон'юктури на міжнародному ринку праці (де зайнята значна частина населення Чернівецької області).

Основними напрямками фокусування зусиль для розв'язання зазначених проблем, на нашу думку, є заходи впливу на реальний сектор економіки та стимулювання попиту. Маємо на увазі підтримку тих сфер, галузей, які орієнтовані на внутрішній попит і забезпечують внутрішню зайнятість. Серед цих заходів могли б бути, наприклад:

- підтримка окремих галузей (туризм, технологічні дослідження, виробництво біопалива, лісова та деревообробна галузь, екологічний агробізнес тощо);
- удосконалення транспортної інфраструктури з акцентом на міжнародні транспортні вантажні перевезення автомобільним транспортом;
- оптимізація місцевого оподаткування та дозвільних процедур для підприємств пріоритетних сфер та галузей;
- підтримка малого бізнесу через відповідні державні замовлення та програми розвитку;
- запровадження механізмів муніципальних займів від населення та приватного бізнесу для нарощення державного інвестиційного потенціалу;
- інші заходи.

І хоча більшість зазначених заходів і кроків неодноразово озвучувалася і місцевою владою, і на загальнодержавному рівні, однак часто це залишається деклараціями, а реальна реалізація відкладається через неекономічні причини, а вплив окремих лобістських інтересів. Тому і вихід з такої ситуації знаходиться в основному у площині політичної волі, а від економічної складової залежить не так вже й багато.

Таким чином, постає необхідність подальшого дослідження основних факторів впливу на посткризовий розвиток Чернівецької області, для чого доцільно б було сформулювати певну матричну модель з даних факторів та реально впроваджених заходів з боку державних органів влади, що дасть можливість прогнозувати подальший розвиток регіону у комплексі.

Список використаних джерел:

1. Мировой финансово-экономический кризис. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ru.wikipedia.org/wiki/Мировой_финансово-экономический_кризис;
2. Кругляно А. Суперечливість посткризових тенденцій в економіці України // Соціально-економічні проблеми України в глобальному просторі: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м.Чернівці, 26-27 квітня 2012р. – Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2012. – 392с.;
3. Соціально-економічне становище Чернівецької області за січень-серпень 2012 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua/povidom.htm>